

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора

Чикуркової Алли Дмитрівни

на дисертаційну роботу **Личук Людмили Іванівни** на тему:

**«Формування і використання трудового потенціалу
сільськогосподарських підприємств»,**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дисертаційної роботи

Формування і використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств є продовженням досліджень блоку наукових програм, пов'язаних з функціонуванням і ефективністю людського фактору як основи національного господарського комплексу держави в умовах глобалізації економіки.

Ефективність функціонування господарюючого суб'єкта значною мірою залежить від якісного складу працівників, їх особистих і ділових якостей, загальноосвітнього і кваліфікаційного рівня. Зменшення трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств відбувається вищими темпами, ніж в інших галузях, що свідчить про зниження рівня забезпеченості сільського господарства робочою силою, яке в свою чергу може бути причиною серйозних змін в якійній структурі галузі.

В Україні в останні роки нагромадилася певна кількість наукових і практичних знахідок у галузі управління людськими ресурсами. Разом з тим значна частина проблемних питань цієї складної та багатогранної теми потребує більш докладного вивчення. Ринкові перетворення в Україні викликали об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретичних і методико-прикладних засад утворення і функціонування дієвих систем управління трудовим потенціалом із урахуванням особливостей розвитку аграрного

виробництва, професійно-кваліфікаційного рівня працівників галузі. Все вищевикладене свідчить про беззаперечну актуальність дисертаційного дослідження Личук Людмили Іванівни.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію підготовлено на основі детального і всебічного опрацювання фактичного матеріалу у безпосередньому зв'язку з планом науково-дослідної роботи кафедри економіки праці та соціального розвитку Національного університету біоресурсів і природокористування України за темами: “Вдосконалення організаційно-економічного механізму господарювання в агропромисловому виробництві” (номер державної реєстрації 0106U007383) та “Наукові засади ефективного господарювання в агропромисловому виробництві” (номер державної реєстрації 0116U001708). В межах зазначених тем автором розроблено пропозиції щодо формування та забезпечення високого рівня продуктивності трудового потенціалу та підвищення, за рахунок цього, ефективності господарювання в сільськогосподарських підприємствах.

Обґрунтованість, достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, викладені у дисертації, є науково обґрунтованими та достовірними, базуються на застосуванні загальнонаукових методів пізнання та спеціальних прийомів аналітичних досліджень, вивченні наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчих актів та нормативних матеріалів, статистичних даних Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Тернопільській області, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації, даних річної та оперативної звітності сільськогосподарських підприємств щодо питань покращення формування і

використання трудового потенціалу як передумови забезпечення досягнення стратегічних цілей розвитку господарюючих суб'єктів.

Наукові положення, що знайшли відображення в дисертації Личук Л. І. повною мірою досліджені та обґрунтовані, про що свідчить структурна побудова та зміст роботи, а також перелік використаної наукової і довідкової літератури.

Наукова обґрунтованість положень і результатів підтверджується застосуванням широкого спектру методів економічних досліджень, нормативних матеріалів, апробацією на науково-практичних конференціях і семінарах, а також повнотою використаної інформації.

Тема дисертаційної роботи розглянута та викладена всебічно і докладно. Дану роботу позитивно характеризує системність підходу, логічна послідовність і аналіз причинно-наслідкових зв'язків, що дозволило авторів вирішити означені завдання дослідження.

Достовірність положень і висновків, сформульованих у дисертації, підкріплюється посиланнями на відповідні інформаційні джерела – наукові видання, законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні дані.

Основний науковий здобуток поданої на розгляд дисертаційної роботи, полягає у поглибленні теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо формування і використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Найбільшу наукову цінність мають такі теоретичні і методичні розробки:

1. Концептуальні засади стратегічного підходу до розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств на основі запропонованої схеми розробки та реалізації стратегії управління розвитком трудового потенціалу та адаптованих методик PEST-, SWOT- та SPACE-аналізу, які в сукупності дозволяють визначати ключові проблеми та резерви вдосконалення трудового потенціалу відповідно до стану виробничо-господарських систем та зовнішнього середовища (п.п. 3.1).

2. Обґрунтований системний підхід щодо розвитку сільських територій як ключових базисів формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який полягає у досягненні погодження інтересів і узгодження зусиль сторін, зацікавлених у розвитку сільських територій. Методичною основою такого підходу є розроблені автором матриці погодження функцій розвитку сільських територій з точки зору їх впливу на трудовий потенціал сільських мешканців, а також матриці ключових стейкхолдерів, в межах яких визначено прямі та опосередковані напрями розвитку сільських територій, що сприятимуть покращенню трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств. На основі погодження інтересів стейкхолдерів запропоновано концепцію кластерної моделі управління трудовим потенціалом сільських територій (п.п. 3.2).

3. Розроблений комплекс організаційно-економічних заходів, спрямований на покращення і забезпечення повного використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств на засадах компетентнісного підходу. У відповідності з цим пропоновані заходи фокусуються на формуванні і розвитку релевантних наборів трудових компетентностей працівників, що передбачає реалізацію наступних дій: формалізацію трудових відносин, компетентностей та процедур їх оцінки задля забезпечення повноти їх обліку та управління; узгодження наборів релевантних компетентностей зі стратегічними пріоритетами підприємств задля формування програм розвитку трудового потенціалу; автоматизації управління компетентностями задля зменшення суб'єктивності в трудових відносинах, росту рівня прогнозованості та отримання можливості моделювання параметрів трудового потенціалу, виражених через релевантні набори компетентностей (п.п. 3.3).

4. Удосконалений методичний підхід щодо оцінки стану формування трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств за мікро- та макрорівнями, який базується на використанні інтегрованого показника, що враховує кількісні, демографічні, психофізичні, соціальні, інтелектуальні,

мотиваційні, культурно-моральні, інвестиційно-інноваційні та інші параметри. Це дозволило автору визначати системний вплив внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства на стан його трудового потенціалу в контексті розв'язання стратегічних цілей сільськогосподарських підприємств (п.п. 2.3).

5. Розроблений алгоритм формування механізму мотивації, спрямований на інтеграцію цілей розвитку сільськогосподарського підприємства та особистісного розвитку працівників, що передбачатиме створення умов для успішної реалізації місії підприємства (С. 149–150).

6. Запропонований концептуальний підхід до формування мотиваційного механізму як цілісної системи, сформованої на органічній єдності складових – цільової спрямованості управління розвитком підприємств, мотивації як системи та функціонально-забезпечуючих підсистем, що сприятиме підвищенню сили мотиваційного впливу на суб'єкти діяльності при розв'язанні виробничо-економічних задач (С. 30–31).

7. Обґрунтований науково-методичний інструментарій аналізу стану трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств, який передбачає ранжування факторів демографічного, трудоворесурсного, політекономічного, соціально-психологічного впливу на працівників та за необхідністю набуття ними бажаних характеристик, необхідних для реалізації стратегічних цілей розвитку сільськогосподарських підприємств (п.п. 1.3).

Отже, зміст дисертаційної роботи засвідчує, що окресленої автором мети досягнуто, поставлені завдання вирішено, висновки достатньо аргументовані. Дисертантом виконано теоретично і практично цінну роботу.

Значимість дослідження для науки і практики, впровадження наукових результатів, напрями їх подальшого використання

Значимість результатів дисертаційної роботи у теоретичному аспекті полягає в тому, що обґрунтовані автором теоретичні положення, запропоновані науково-практичні рекомендації слугують підґрунтям для

розробки адекватного сучасним умовам господарювання механізму розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств у системі стратегічного управління їх розвитком.

Практичне значення наукових положень, отриманих у процесі виконання дисертації Личук Л. І., підтверджується використанням висновків і результатів дослідження, які сприяють удосконалення процесу формування стратегії управління розвитком трудового потенціалу та забезпечують зв'язок розвитку трудового потенціалу із генеральною стратегією підприємства. Саме тому наукові положення та рекомендації, отримані в ході дослідження, можуть бути використані сільськогосподарськими підприємствами для забезпечення сталого динамічного розвитку за рахунок покращення економічних показників діяльності внаслідок впровадження дієвої стратегії управління розвитком трудового потенціалу.

Результати дисертаційного дослідження щодо сталого розвитку сільських територій в контексті формування і реалізації трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств, а також пропозиції щодо розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств на засадах компетентнісного підходу були прийняті для практичного застосування в роботі Департаменту агропромислового розвитку Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження № 01-332101 від 29.03.2017р.). Пропозиції щодо розвитку трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств на засадах компетентнісного підходу, які передбачають вдосконалення взаємодії системи формування трудового потенціалу працівників сільськогосподарських підприємств із інститутами ринку праці, узгодження інтересів зацікавлених сторін (стейкхолдерів) у контексті створення сприятливих умов для сільської праці та сільського проживання знайшли схвалення у Підволочиській районній державній адміністрації Тернопільської області. Пропозиції щодо удосконалення процесу формування стратегії управління розвитком трудового потенціалу, яка забезпечує зв'язок розвитку трудового потенціалу

із генеральною стратегією підприємства, відштовхується від результатів стратегічного аналізу і проявляється через деталізацію цілей підприємства у вигляді затребуваних трудових компетентностей, необхідних для їх досягнення прийняті до впровадження Приватним агропромисловим підприємством «Агропродсервіс» Тернопільського району Тернопільської області (довідка про впровадження № 04/5831 від 05.04.2017 р.).

Наукові здобутки автора також використовуються в навчальному процесі Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут» при викладанні дисциплін: «Економіка праці і соціально-трудова відносина», «Соціологія праці», «Економіка підприємства», «Організація виробництва», «Потенціал і розвиток підприємства» для студентів факультету економіки і природокористування (довідка про впровадження № 123 від 26.03.2018р.).

Основні положення і результати проведених досліджень було апробовано на: науковій конференції професорсько-викладацького складу Тернопільського національного економічного університету «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах світової економічної кризи» (м. Тернопіль, 2009 р.); наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного економічного університету «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах проведення системних реформ» (м. Тернопіль, 2011, 2012 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (м. Тернопіль – м. Чортків, 2012 р.); I Міжнародній науково-практичній відео-онлайн конференції «Інновації в освіті, науці та виробництві» (м. Київ, 2017 р.), на II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії і практики бухгалтерського обліку, аудиту, аналізу й оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Кам'янець-Подільський, 2017 р.). Основні положення дисертаційної роботи доведені до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій, які

створюють підґрунтя для подальших досліджень у сфері мотивації персоналу, забезпечують методичну основу для реалізації стратегічних пріоритетів розвитку сільськогосподарських підприємств.

Повнота викладу основних результатів і положень дисертації в наукових фахових виданнях і авторефераті

Основні положення і висновки дисертації викладені у 13 наукових працях загальним обсягом 7,22 друк. арк., із яких 3 статті у наукових фахових виданнях України обсягом 2,2 друк. арк., 4 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних обсягом 3,96 друк. арк., 6 тез наукових конференцій обсягом 1,06 друк. арк.

Публікації автора за темою дисертації повно та адекватно розкривають її зміст. Апробація на наукових конференціях є достатньою.

Автореферат повністю відображає основні положення, висновки і рекомендації дослідження і є ідентичним з результатами дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації та її окремих тез

В той же час, аналізуючи зміст поданої Личук Л.І. дисертаційної роботи, необхідно звернути увагу на дискусійний характер окремих тез, які можуть бути предметом публічного обговорення під час офіційного захисту:

1. Нам імponує уважне ставлення здобувача до понятійного апарату, який він досить детально розглядає у підрозділі 1.1. Але, на нашу думку, бажано було б підсилення деяких теоретико-методичних підходів. Так, дисертантом висловлені достатньо аргументовані позиції щодо сутності понять «трудоий потенціал», (С. 17,23,26,32,40), проте не показано складові формування поняття «компетенція працівника» з подальшим переходом до розкриття сутності поняття «компетенція підприємства», «управління компетенцією на рівні особистості». Це б дало можливість автору дослідити: 1) підхід до компетенцій як моделі взаємопов'язаних процесів; 2) підхід до компетенцій як

інструменту реалізації стратегії та формування організаційної культури сільськогосподарських підприємств; 3) підхід до компетенцій як засобу координації роботи з працівниками.

2. Усвідомлення вирішальної ролі трудового потенціалу в економічній системі, зумовило посилення уваги фахівців на дослідження основних факторів конкурентоздатності робочої сили та використання маркетингових стратегій в управлінні персоналом підприємств. На нашу думку, автору доцільно було б звернути увагу на використання нових форм й методів маркетингового управління, що спрямовані на більш повне і якісне використання інтелектуального потенціалу працівників, постійне відтворення і розвиток трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств.

3. У дисертаційній роботі здобувачем достатньо багато уваги приділено дослідженню механізмів управління розвитком трудового потенціалу на різних етапах і рівнях його розвитку, проте не конкретизована роль керівників сільськогосподарських підприємств у формуванні даного механізму, не досліджено фактор мотивації, що залежатиме від особистих очікувань працівника, суспільства, споживачів тощо.

4. Вважаємо, що у п.п. 3.3 автору необхідно було б конкретизувати питання визначення системного ефекту від покращення системи управління трудовим потенціалом сільськогосподарських підприємств шляхом застосування компетентнісного підходу, який в дисертації досить детально розглянуто.

5. З наукової та практичної точок зору, дисертація вирізняється досить цікавою, насиченою інформацією, яка є досить корисною для застосування в практиці аграрного господарювання. Проте, на нашу думку, поза достатньою увагою здобувача залишились питання як саме його розробки можуть бути відображені у планах, стратегіях сільськогосподарських підприємств.

Наведені зауваження свідчать про наявність невирішених аспектів досліджуваної проблеми, яка є надзвичайно глибокою і багатоаспектною для

наукових пошуків, проте, не заперечують загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 192 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 31 таблицю, 24 рисунки, 28 додатків, список використаних джерел із 219 найменувань.

Оформлення дисертації та автореферату відповідає вимогам.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Личук Людмили Іванівни на тему «Формування і використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств» є завершеною науковою працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані теоретико-методичні положення та розроблені практичні рекомендації щодо формування і використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Тема та зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) та профілю спеціалізованої вченої ради Д 71.831.02.

Висловлені зауваження не знижують теоретичну і прикладну вагомість отриманих наукових результатів виконаного дослідження.

Автореферат дисертації ідентично відображає структуру і зміст роботи, основні положення, отримані наукові результати, сформульовані висновки і рекомендації та не містить інформації, що є відсутньою у дисертаційній роботі.

Зміст дисертації та автореферату повністю відповідають вимогам МОН України та п. 11, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Викладене вище є достатньою підставою для присудження Личук Людмилі Іванівні наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент,

завідувач кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування
Подільського державного аграрно-
технічного університету,

доктор економічних наук, професор

А. Д. Чикуркова

А. Д. Чикуркова

*Здійснено секретар ТДАТУ
В. І. Пегель*

ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Підпис *Чикуркової*
Людмили Іванівни
Зав. кафедрою *Чикуркова*
Людмила Іванівна